

ВОЛОДИМИР ПРИШЛЯК
/ ІЧН АН УРСР /

УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ І ПОДІЛЛЯ:
ПРОБЛЕМА ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ СПОРІДНЕНОСТІ
У ПРАЦЯХ ВОЛОДИМИРА ГНАТОКА

Наукові зацікавлення акаадеміка В.Гнатюка охоплювали всю українську етнографічну територію, яку він розглядав в історичних і традиційно-складених взаємозв'язках та взаємовпливах.

Територіально найбільш близькі, суміжні історико-географічні області Українських Карпат, зокрема Гуцульщини, Бойківщини, Угорської Русі /теперішні Закарпаття і Пряшівщина, що в Східній Словаччині/ та Поділля із своїм поділом на Західне і Східне Поділля, безумовно, витворили багато спільних рис у господарському житті, побуті, обрядовості, фольклорі. Численні аналогії були цілком закономірними з огляду на єдино пройдений історичний шлях. Разом з тим ці історико-етнічні регіони викристалізували багато особливих, неповторних рис, котрі на конкретних етапах були своєрідними віками у непростому процесі становлення та розвитку етнічної само-свідомості українського народу. Вони особливо добре відобразились у фольклорних пам'ятках, де риси так званої обласної, вузької свідомості мають чіткі граници.

Скрупульозні студії над українськими народними піснями привели В.Гнатюка до усвідомлення особливостей фольклору розрізнених офіційними та природними кордонами частин України. Коломийки, як різновид народних пісень первісно виникли в Карпатському регіоні, а набули поширення і на сусідньому Західному Поділлі.

Тема відмінностей в економічному розвитку та аграрних традиціях Поділля і Підгір'я розкрита в одній із записаних у 60-х рр.

XIX ст. в с. Котузів тодішнього Підгасцького повіту В. Навроцьким – другом І. Франка – коломийці:

"Ой загадав Подолянчик Підгір" янку брати,

Купив її новий серпик: "Ходи, любко, жати".

Вона кинула той серпик далеко від себе:

"Не жела я в свої неньки, не буду і в тебе" /Коломийки. Т. I // Етнографічний збірник. -Львів, 1905. -Т. ХVІІ. -с. 2/. Характерні риси господарської зайнятості жителів та рівень насиченості ринку на Поділлі добре видно з тексту коломийки "Ой в Подолю сиві воли, в Подолю, Подолю..." або "Приїхали Подолянці сивими волами...", а також:

"На Поділлю хліб на кілю, ковбаси на гілю,

А де я сі сиротойка на зиму подію?" /Там само. -с. 26, 27/.

Давні контакти і взаємовиручка населення Гуцульщини, Прикарпаття і Поділля простежується в коломийці:

"Ой сирота Поляночка кукурудзу сіє,

А погана Гудулія на то ся надіє ..." /Коломийки. Т. II // Етногр. збірник. -Львів, 1906. №Т. ХVІІІ. -с. 49/.

Нужда і посилення магнатсько-шляхетського визиску зумовили активізацію масових переселень селянства. За умовами Карловицького договору 1699 р. Поділля звільнялося з-під влади Османської Порти й переходило знову до Речі Посполитої. Тому на першу половину ХVІІІ ст. припадає деяке збільшення народонаселення Поділля за рахунок селян-втікачів з навколишніх земель. У свою чергу, Карпати залишились чи не єдино можливим, окрім Запоріжжя, і тому найбільш популярним притулком для селян-втікачів західноукраїнського регіону, а також із сусіднього Поділля. У міграційному процесі, в ході виробничого і культурного спілкування відбувався об'єктивний процес взаємопливу і взаємозагачення матеріальної та духовної культури населення. Зміст записаних коломийок вказує на напрям

міграційного руху:

"Рубай, брате, яворину, а я буду гільс,
Забирем си по дівчині, підем на Поділс" та ін. /Коломийки.
Т.І. -с.26,27/.

Позитивний стереотип козака у подільському фольклорі, який у карпатських варіантах з плином часу модифіковано на жовніра, складався протягом століть у складній боротьбі за національне самоутвердження. І хоча у багатьох варіантах пісень втрачено розуміння сенсу тієї чи тієї історичної події, образ козака /жовніра/ - оборонця рідної землі, міцно вкоренився не лише в подільському і карпатському епосі, а в ширшому - загальнонаціональному розумінні /Галицько-русські народні легенди. Т.І. //Етнографічний збірник. -Львів, 1902. -Т.XII. -с. 187-188/.

Цікаві паралелі спостерігаються в оцінці опришківського руху в Карпатському регіоні та гайдамаччини, яка набула особливого поширення і піднесення саме на Поділлі. В передмові до "Народних оповідань про опришків" В.Гнатюк подає уривок з листа учителя М.Пилата з с.Лужани, в якому автор зазначає; що "в нас слово "опришок" менше уживається. За то слово "гайдамака" подибуємо частіше" /Народні оповідання про опришків //Етногр.збірник. -Львів, 1910. -Т.XXII. Передмова. -с.УІ/. "Опришківські ватаги, - писав В.Гнатюк у "Причинках до пізнання Гуцульщини", - не творили ніякої племінної одноцільності; крім гуцулів належали до них і бойки і подоляни..."/ЗНТШ. -Львів, 1917. -Т.CXIII-CXIУ. -с.I4/. Разом з тим дослідник наголошував, що факт тісних контактів опришків з гайдамаками під час Коліївщини 1768 р. "не має ніякого ґрунту" /там само. -с. 45/. Натомість численні опришківські пісні, зібрані та класифіковані В.Гнатюком, повністю ідентифікують опришків та гайдамаків:
"Ой небуду кози пасти, але самі стрижки,
Силку собі закохаю, та піду в опришки.

Ой коби сі нам бучок розвив, дві берізки білі,

Пішли бисмо в гайдамаки съветої неділі".

Або ще один варіант:

"На високій полонині ізродили рижки:

Та ци підем, пане брате, на весні в опришки?..

... А шо у ті Чорногорі за вороні коні?

Ходім, брате, в гайдамаки, чуєм за червоні".

Характерно, що на Гуцульщині була записана оповідь про легендарного месника Поділля - Устима Карамлюка. В результаті трансформації народний герой вже іменувався Андрієм Крамалюком, якого "убили лес туда коло Пидволоческа". На думку В.Гнатюка, оповідь замандрівала сюди з Наддніпрянської України, можливо, через книжку Марка Вовчка "Народні оповідання", що побачила світ 1903 року у м. Львові /там само. -с.293-294/.

Аналіз багатого етнографічного матеріалу у всій поліваріативності, зібраного і науково поясненого академіком В.Гнатюком, дозволяє ще раз виявити закономірність, яка підтверджує єдність і цілісність культурної спадщини різних гілок українського народу на всіх етапах історичного розвитку.

О.І.ПОТАЛЕНКО

/Переяслав-Хмельницький філіал Київського педінституту/

МИХАЙЛО СІКОРСЬКИЙ ЯК ПРОДОВЖУВАЧ ТРАДИЦІЙ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Місто Переяслав-Хмельницький, що на Білоцерківщині, має віковажну і славну історію. В XI столітті Переяслав став столичним містом могутнього Переяславського князівства. Поряд із Києвом був визначним центром давньоруської, української культури, центром визволь-